

Alkohol narkotika dopning tobak spel

Riktlinjer för preventionsarbete
i åländska skolor

Alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel – riktlinjer för preventionsarbete i åländska skolor

Denna skrift har tagits fram i samarbete mellan landskapets utbildningsbyrå och Folkhälsans samordningsprojekt för ANDTS-arbete på Åland i samråd med representanter för elev- och studerandehälsan, skolorna, polisen, Hem och skola samt Fältarna.

INNEHÅLL

1. Introduktion.....	3
2. ANDTS-förebyggande arbete.....	5
Vad är ANDTS?.....	6
Varför jobba förebyggande?.....	6
Vad innebär ANDTS-förebyggande?.....	7
Skydds- och riskfaktorer.....	7
Vad fungerar och vad fungerar inte?.....	9
3. Hur skolan kan arbeta förebyggande	11
Insatser riktade till lärare/personal.....	12
Insatser riktade till elever/studerande.....	12
Insatser riktade till vårdnadshavare.....	13
Samtalstips till dig som pratar om ANDTS med barn och unga.....	14
Skolans ANDTS-plan.....	15
4. När skolan behöver agera	17
Tobak.....	18
Alkohol, narkotika och läkemedel.....	19
Dopning.....	20
Spelproblem.....	20
Då ANDTS-bruk orsakar oro i skolan.....	20
Då en elev/studerande påträffas påverkad.....	20
Vid oro för en myndig studerande.....	20
Barnskyddsanmälan.....	21
Samarbetet med vårdnadshavare.....	22
Vid oro för en vårdnadshavares bruk.....	22
5. Aktuell lagstiftning	23
6. Kontaktuppgifter	25
7. Källor, länkar och lästips	27
8. Bilagor	29
Skolans ANDTS-plan.....	30
Förslag till brev till studerande och vårdnadshavare i gymnasiets avgångsklasser.....	39

1. Introduction

En handbok för dig som jobbar i skolan

Denna handbok innehåller gemensamma riktlinjer för preventivt arbete och undervisning gällande alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel (förkortat ANDTS) i skolorna på Åland. Handboken utgör en del av landskaps- ANDTS-politiska program 2017–2020 .

Att hantera frågor om ANDTS är en del av skolans grundläggande arbete och utgör en viktig del av elev- och studerandehälsan. Syftet med handboken är att genom en gemensam åländsk plan kunna stödja skolornas ANDTS-arbete, och underlätta både för skolpersonal som växlar över tid och för elever som byter skola.

Handboken innehåller information om hur skolan kan arbeta förebyggande och om hur skolan kan agera då ANDTS-bruk förekommer eller väcker oro på skolan. Här finns även en översikt av aktuell lagstiftning gällande ANDTS, och kontaktuppgifter till verksamheter som kan erbjuda skolan stöd i ANDTS-frågor.

Till handboken hör även en mall som skolan kan använda för sina egna planer för ANDTS-arbetet. Mallen, med titeln Skolans ANDTS-plan, ger förslag på hur skolans egen ANDTS-policy och handlingsplan kan se ut, samt ger utrymme för planering och dokumentation av förebyggande insatser för personal, elever och vårdnadshavare för en tvåårsperiod i taget. Skolan kan göra ändringar och tillägg i dokumentet enligt egna behov, eller använda sig av de förslag som finns.

ANDTS-handboken och ANDTS-planen är utformade gemensamt för lågstadiet, högstadiet och gymnasialstadiet. Det är upp till skolorna att plocka ut de delar som är aktuella för det egna stadiet och att utveckla planen enligt skolans behov. Båda dokumenten finns på utbildningsbyråns hemsida.

För ett lyckat förebyggande arbete är det bra att diskutera skolans ANDTS-plan och gemensamma regler gällande ANDTS-frågor med både personal, elever och vårdnadshavare. Det är också bra att involvera andra aktörer i skolans nätverk, såsom Hem och Skola-föreningar, fältare, ungdomspolis och andra som berörs av frågorna.

Med vänliga hälsningar,

Utbildningsbyrån, Ålands landskapsregering

Samordningsprojekt för ANDTS-arbete, Landskapsföreningen Folkhälsan på Åland

2. ANDTS-förebyggande arbete

Vad är ANDTS?

ANDTS står för alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel.

Droger används som samlingsnamn för psykoaktiva medel som kan ge ett rus och/eller är beroendeframkallande (t.ex. alkohol, narkotika, vissa läkemedel och tobak). Begreppet **rusmedel** används ibland istället för begreppet droger.

Alkohol avser vanligtvis etanol, en kemisk förening som uppstår som följd av jäsning, och som ingår i alkoholdrycker (som vin, öl och sprit).

Narkotika är ett samlingsnamn för illegala rusmedel. Hit hör även narkotikaklassade läkemedel som missbrukas. Narkotika delas i fyra huvudgrupper:

- cannabis (marijuana och hasch)
- opioider (opium, morfin, kodein, heroin, metadon)
- centralstimulantia (kat, kokain och amfetamin)
- hallucinogener (ecstasy, LSD, vissa svampar).

Cannabis är den drog efter alkohol och tobak som är vanligast bland unga.

Dopning är otillåten användning av substanser i syfte att förbättra den fysiska prestationsförmågan och/eller utseendet. Ett av de vanligaste dopningspreparaten är anabola androgena steroider (AAS), kemiskt framställda könshormoner som används för att öka muskelmassan. Ett annat preparat är efedrin, som används för att snabba på ämnesomsättning och fettförbränning. Även vissa kosttillskott kan innehålla olika hälsofarliga eller olagliga preparat.

Tobak innefattar förutom cigaretter och snus även, vattenpipa och liknande produkter. E-cigaretter innehåller ingen tobak men räknas in som tobaksrelaterad produkt.

Spel syftar i den här handboken i regel på spel om pengar. Spelproblem skiljer sig i någon mån från de övriga områdena, mest uppenbart kanske genom att det inte handlar om en substans. Problem med spel om pengar har samtidigt flera likheter med problembruk av alkohol eller droger vad gäller t.ex. risk- och skyddsfaktorer och konsekvenser av skadligt bruk.

Även datorspel och andra digitala spel som inte rör pengar kan utvecklas till ett problematiskt bruk eller beroende. I handboken hänvisas till resurser som kan vara till hjälp i frågor om problematiskt datorspel.

Andra beroendeliknande beteendeproblem som ligger utanför ANDTS-området (t.ex. problematiskt bruk av pornografi) tas inte upp i handboken, men i slutet av handboken finns kontakter som kan hjälpa till att hitta stöd i många olika frågor om barns och ungas välbefinnande.

Undersökningar om ANDTS

Hälsa i skolan-undersökningen görs av Institutet för hälsa och välfärd (THL) vartannat år. Undersökningen samlar information om barns och ungas hälsa, levnadsvanor och skoltrivsel. Resultaten publiceras på www.thl.fi.

Årliga drogvaneundersökningar erbjuds från och med hösten 2019 i de åländska högsta-dierna samt gymnasiet. Undersökningen administreras av Folkhälsan på Åland, och resultaten skickas till skolorna som deltar.

Espad är en drogundersökning som görs bland 16-åriga skolelever i Europa. Resultaten finns på www.espad.org.

ÅSUB utger vart femte år en enkätundersökning om vuxna ålänningars bruk av alkohol, narkotika, dopningspreparat, tobak och spel. Rapporterna finns på www.asub.ax.

Vartannat år gör **Finlands social och hälsa r.f.** en undersökning som behandlar alkohol- och drogbruk samt missbrukarservice ur kommunernas och föreningarnas perspektiv. Dessa undersökningar publiceras på www.soste.fi.

Varför jobba förebyggande?

Skälen till att jobba förebyggande mot ANDTS-bruk bland barn och unga är många:

- hjälpa unga att fatta sunda beslut i sina liv
- skydda ungas hälsa
- förebygga marginalisering
- förebygga beroende
- trygga ett sunt och självständigt liv
- samhällsekonomiska inbesparingar

Oavsett vilka personliga uppfattningar vuxna har om ANDTS eller om sitt eget bruk är det viktigt att minnas

att förebyggande arbete ingår i den professionella uppgiften för alla som jobbar med barn och unga.

Barn och unga kommer tidigt i kontakt med framför allt alkohol, tobak och spel om pengar i sin vardag, dels genom anhörigas och andra vuxnas bruk och dels genom exponering i offentliga miljöer. Det är vanligt att barn och unga upplever otrygghet när föräldrar eller andra vuxna blir berusade, eller om de ser någon som är påverkad ute på stan. Alkohol, tobak och andra droger och penningsspel är också mycket vanliga inslag i media, TV, film, musik och på nätet. Barn behöver därför få prata med vuxna om de här frågorna.

Äldre barn och ungdomar exponeras i högre grad även för illegala droger. Här är cannabis vanligast, men även annan narkotika, dopningspreparat och läkemedel som används i berusningssyfte kan förekomma och behöver belysas när vi pratar med unga om ANDTS.

I förebyggandet av barns och ungas ANDTS-bruk är skolan bara en av många aktörer. Men eftersom nästan alla barn går i skola i nio år, och de flesta ännu längre, blir skolans roll betydande. Forskning visar att skolbaserade förebyggande åtgärder ger resultat.

Vad innebär ANDTS-förebyggande?

ANDTS-förebyggande innebär att arbeta för att förhindra och minska ANDTS-bruk genom att påverka:

- tillgången till ANDTS
- information om och attityder till ANDTS
- förhållanden som orsakar skadligt bruk.

Målsättningen är att främja hälsa, trygghet och välmående genom att:

- främja sunda levnadsvanor
- förebygga och minimera skadligt bruk
- öka förståelsen och kontrollen av ANDTS-bruk som fenomen
- främja barns rättighet till uppväxtmiljöer fria från ANDTS.

En förutsättning för att bedriva ett effektivt förebyggande arbete är kunskap om ANDTS-brukets omfattning och karaktär. Genom Hälsa i skolan-enkäten, drogvaneundersökningar och från t.ex. Fältarna kan skolan få en uppfattning om läget. Resultaten från drogvaneundersökningar och/eller Hälsa i skolan-enkäten kan även med fördel användas i skolans undervisning.

Förebyggande arbete kan delas in i *allmänprevention*, *riskförebyggande* och *reparativt arbete*.

Allmänpreventionens målgrupp är en hel befolkning eller viss målgrupp. Målsättningen kan t.ex. vara att senarelägga debuten, eller att öka medvetenheten om risker med ANDTS-bruk.

Riskförebyggande riktar sig till särskilda målgrupper där man uppmärksammat en risk gällande ANDTS, t.ex. grupper som har en förhöjd risk att utveckla skadligt bruk. Målsättningarna kan vara att senarelägga debuten, dämpa ett påbörjat bruk, förebygga marginalisering och minimera skador.

Reparativt arbete riktar sig till personer som redan har problem med ANDTS, och består av olika vård- och stödformer samt skade- och riskreduktion. Målsättningen är att förebygga att problem uppstår på nytt eller förvärras.

Skydds- och riskfaktorer

De förhållanden som ökar sannolikheten för olika former av skadligt bruk kallas riskfaktorer. De faktorer som minskar sannolikheten för skadligt bruk och stärker möjligheterna till en sund utveckling kallas skyddsfaktorer. Risk- och skyddsfaktorer kan vara statiska, d.v.s. bestående, eller dynamiska, d.v.s. påverkbara.

Risk- och skyddsfaktorerna för skadligt bruk av alkohol och andra droger, spelproblem, bristande skolanpassning, kriminalitet, och psykisk ohälsa liknar varandra mycket.

Gällande dopning vet vi ännu relativt lite om risk- och skyddsfaktorer, men den forskning som finns visar att AAS-användare ofta haft svårigheter under skolgången, dåligt självförtroende, dålig självkänsla och i vissa fall felaktig kroppsuppfattning.

Närvaron av många riskfaktorer betyder förstås inte automatiskt att en person kommer att utveckla problem, och avsaknad av riskfaktorer betyder inte heller att personen är skyddad mot problem.

De här faktorerna är bra att känna till:

Skyddsfaktorer	Riskfaktorer
I skolan	
<ul style="list-style-type: none">• goda vuxna förebilder, tydliga förväntningar från skolans vuxna gällande minderårigas ANDTS-bruk• att eleverna uppmärksammas för positiva handlingar• gott socialt och känslomässigt klimat, känsla av samhörighet och elevdelaktighet• att eleverna trivs och fungerar väl i skolan• tydliga gränser mot mobbning, skadegörelse, olovlig frånvaro från skolan	<ul style="list-style-type: none">• otrivsamt skolmiljö och arbetsmiljö, mobbning• oordning, brist på struktur• brist på handlingsplaner för problemsituationer i skolan• låga förväntningar från vuxna i skolan• skolfrånvaro utan anledning• avbruten skolgång• spel om pengar under skoltid ökar risken för spelproblem
I hemmet	
<ul style="list-style-type: none">• tydliga normer och förväntningar från vårdnadshavarna• goda och kärleksfulla relationer och en förtroendefull dialog• att barnet uppmärksammas för positiva handlingar• insyn i vad barnet gör utanför hemmet• restriktiva attityder till barnets ANDTS-bruk	<ul style="list-style-type: none">• problembruk av droger och/eller spelproblem• brister i anknytning, uppfostran och tillsyn• dålig kontakt med vårdnadshavarna• allvarliga familjekonflikter• tillåtande attityd till minderårigas drogbruk, t.ex. vårdnadshavare som bjuder på tobak och alkohol• bristfällig insyn i vad barnet gör på fritiden
Hos individen, i vänkretsen	
<ul style="list-style-type: none">• social och kognitiv kompetens• känsla av tillhörighet och anknytning• förmåga att hantera konflikter• förmåga att hantera besvikelser• förmåga att hantera risker och förutse konsekvenser• fritidsintressen• känsla av att kunna påverka sitt liv• goda vuxna förebilder och förtroendefulla vuxenrelationer• positiva kamratrelationer• skolframgång/känsla av att lyckas med skolarbete	<ul style="list-style-type: none">• tidig debut med alkohol, tobak eller andra droger• tidig penningspelsdebut och många olika spelaktiviteter (även tv-/datorspel) ökar risken för spelproblem• att mobba eller bli mobbad; negativa kamratrelationer• ANDTS-positivt gruptryck i vänkretsen• brist på goda vuxna förebilder• biologiska/genetiska faktorer• svårigheter i skolarbetet, låg kunskapsnivå, skolfrånvaro, koncentrationssvårigheter• tidigt och långvarigt asocialt beteende
I samhället	
<ul style="list-style-type: none">• begränsad tillgång till droger och penningspel• tydliga förväntningar och normer gällande ungas ANDTS-bruk	<ul style="list-style-type: none">• tillgången till ANDTS god eller dåligt övervakad• otydliga förväntningar/normer mot ungas ANDTS-bruk• svårigheter med att få hjälp och vård

Vad fungerar och vad fungerar inte?

Det kan vara bra att känna till vad forskning redan konstaterat om vad som fungerar då man vill förebygga att barn och unga börjar använda droger. Nedan finns en sammanfattning.

Fungerar:

- Dialog, diskussion, interaktion
- Långsiktigt arbete, upprepade åtgärder
- Konsekvent ingripande i drogbruk
- Samma signal från olika håll
- Modeller och metoder som lämpar sig för elevernas utvecklingsnivå
- Tydliga regler, sanktioner och konsekvenser gällande drogbruk på skoltid
- Program som förbättrar sociala färdigheter och ökar samhörigheten på skolan
- Fokus på kortsiktiga och realistiska konsekvenser av skadligt bruk (t.ex. att tappa kontrollen, olyckor, gräl), istället för enbart långsiktiga (hälso) följder som i ungas liv kan kännas överkliga och avlägsna.

Fungerar inte:

- Monologer
- Korta, enstaka insatser
- Enbart faktaundervisning
- Enbart utdelning av material
- Enbart enskilda temadagar
- Kampanjer (kampanjer riktade till vårdnadshavare har dock bättre verkan än kampanjer till elever)

Rekommenderas inte:

- Före detta missbrukare som berättar om sitt liv (kan t.ex. ge bilden av att man kan leva ett spännande liv med diverse farligheter och att man klarar sig bra ändå)
- Skrämselpropaganda (t.ex. skrämmande bilder, associationer till döden)

Vuxna kan jobba förebyggande oberoende av sitt eget ANDTS-bruk.

Vuxnas **inställning** till minderårigas bruk är viktigare än de vuxnas egna vanor när det kommer till att påverka barns och ungas beteenden!

3. Hur skolan kan arbeta förebyggande

Insatser riktade till lärare/personal

Det är hela personalens uppgift att arbeta för en trygg skolmiljö, och att stöda elever/studerandes sunda utveckling och beslutsfattande. Personalen behöver utbildning och stöd i arbetet, samt vid behov hjälp med egna problem med ANDTS-bruk.

ANDTS-frågorna ingår naturligt i ämnet hälsokunskap, men kan med fördel diskuteras i många andra läroämnen. Det är viktigt att all personal föregår med gott exempel när det gäller ANDTS-frågor – särskilt när det gäller minderårigas bruk, samt att ny personal får information om skolans regler och handlings-sätt i olika situationer.

Skol-/studerandehälsovårdens personal har en viktig roll, inte minst i att diskutera ANDTS-frågor med ungdomarna under återkommande hälsogranskningar.

Exempel på insatser för personalen:

- Diskussion om de egna värderingarna. Motsvarar skolans linjedragningar mina egna värderingar? Hur ser jag på ungas ANDTS-bruk?
- Handledning och diskussion om den egna professionella rollen. Vems uppgift är det att ingripa i ungas ANDTS-bruk? Då frågor om droger kommer upp, vad kan jag säga?
- Fortbildning och handledning i frågor om ANDTS och prevention i skolan. Vilka metoder lämpar sig för målgruppen, vad behöver man veta, hur skapar man ett gott samtal?
- Genomgång av Hälsa i skolan-resultaten och/eller resultat från drogvaneundersökningar med hela personalen, diskussion om vad som tycks fungera bra på skolan och vad som ännu behöver utvecklas.
- Hjälp med att sluta röka/snusa
- Stöd till personal som har oroande ANDTS-bruk

Exempel på gemensamma regler och handlings-sätt:

- Personalen använder inte droger (inklusive tobak) inför elever/studerande varken på eller utanför skolans område under skoltid innefattar även t.ex. klassresor, kvällsevenemang och lägerskolor.
- Personalen ingriper konsekvent då ANDTS-bruk observeras på skoltid eller på skolområdet. Detta gäller även då elever/studerande firar olika festligheter.
- Personalen föregår med gott exempel och stöder en restriktiv attityd.

- Personalen förbinder sig till att inte långa alkohol eller tobak till eleverna/studerandena.
- Elev-/studerandevårdspersonalen och lärarna är uppmärksamma på drogrelaterade frågor i sitt arbete och har ett arbetssätt som uppmuntrar till diskussion.
- Elev-/studerandehälsan ingriper när oro för en elev/studerande uppstår och hjälp behövs.
- Mobbningsförebyggande arbete. Både de som blir mobbade och de som mobbar far illa, och är oftare frånvarande från skolan än andra. De som mobbar utgör dessutom en riskgrupp när det gäller skadligt bruk och kriminalitet. Hela skolan bör tydligt ta avstånd från mobbning och reglerna mot mobbning måste vara glasklara och väl förankrade.
- Läraren har ett gott ledarskap i klassrummet: Genom att skapa struktur och arbetsro i klassrummet kan läraren främja goda skolprestationer.

Det räcker inte med en förebyggande insats en gång per skolstadium – de unga behöver ta del av förebyggande insatser minst en gång varje läsår för att de ska ha verkan.

Insatser riktade till elever/studerande

Den ANDTS-förebyggande verksamheten bör vara långsiktig och inbegripa insatser för alla årskursers elever/studerande.

Den viktigaste förebyggande verksamheten är den som försiggår inom ramen för skolans vanliga verksamhet, det vill säga att ANDTS-bruk, egna val, risk- och konsekvenstänkande, gruppträck m.m. ingår som teman i den läroplansenliga undervisningen och i samtal med elever/studerande i vardagen. Även skolhälsovårdaren tar upp ANDTS-frågor både i enskilda samtal och större grupper.

Effektivt förebyggande bygger på att de unga får samma signaler och budskap från många olika håll samtidigt. Det är också viktigt att elever/studerande får vara med och diskutera skolans gemensamma regler och konsekvenserna av ANDTS-bruk under skoltid. Det är ett bra sätt att förankra de gemensamma reglerna hos alla.

I skolans ANDTS-arbete för eleverna ingår bl.a.:

1. Kunskap om ANDTS; effekter, risker och konsekvenser av skadligt bruk
2. Diskussion om värderingar, normer och attityder gällande ANDTS
3. Verktyg för att kunna motstå kamrattryck och fatta egna beslut.

Exempel på hur skolan kan involvera elever/studerande i ANDTS-arbetet:

- Gå igenom resultaten från drogvaneundersökningar och/eller skolans Hälsa i skolan-resultat tillsammans med ungdomarna. Detta kan till exempel göras som en del av undervisningen i hälsokunskap eller samhällslära. Genom att de unga bekantar sig med den egna skolans resultat kan de t.ex. komma med förslag på hur välmående och trivsel på skolan kan förbättras och främjas. Därmed kan de ungas möjligheter att påverka sin egen arbetsmiljö och att få sina röster hörda förbättras.
- Skolan kan utöver den ordinarie verksamheten erbjuda t.ex. studiebesök, temadagar eller föreläsningar (men observera att dessa insatser inte har någon märkbar förebyggande verkan ifall de inte kopplas till annan verksamhet såsom ANDTS-undervisning och gemensamma regler i skolan).
- Känslan av att kunna påverka sina livsomständigheter är en av de faktorer som skyddar mot skadligt bruk och därför är det viktigt att verka för en fungerande skoldemokrati. Elev- eller studeranderådet kan fungera som ett forum för diskussion om ANDTS-frågor i skolan.

Insatser riktade till vårdnadshavare

Vårdnadshavare bär ansvaret för barnets/ungdomens uppfostran och fritid. Det kan vara en utmaning för vårdnadshavare att vara tydliga och restriktiva när det kommer till regler och gränser speciellt gällande alkohol och tobak, och de kan behöva stöd av andra vårdnadshavare och av skolan.

Att en del studeranden är myndiga utesluter inte samarbete med deras föräldrar. Även föräldrar till myndiga studerande har nytta av information om skolans verksamhet och om förebyggande åtgärder som deras barn fått ta del av, samt av diskussionstillfällen och föreläsningar riktade till föräldrar.

Exempel på hur skolan och vårdnadshavarna kan samarbeta i ANDTS-förebyggande:

- Skolan informerar vårdnadshavarna om aktuella förebyggande åtgärder som deras barn tar del av och uppmuntrar till samtal i hemmet.
- Skolan informerar om ANDTS-planen och skolans regler gällande ANDTS genom läsårsinformation, antagningsbrev, på hemsidan eller under möten. Det är också viktigt att erbjuda vårdnadshavare tillfällen att diskutera policyn.
- Skolan informerar vårdnadshavare t.ex. på möten i samband med skolavslutningar om att det är förbjudet att låna alkohol till minderåriga.
- Skolan går igenom resultat från Hälsa i Skolan och/eller drogvaneundersökningar tillsammans med vårdnadshavare och presenterar hur resultaten används i planeringen av skolans verksamhet.
- Skolan erbjuder vårdnadshavare tillfällen att diskutera föräldraskap, tonår, gränssättning m.m. Detta kan göras i samarbete med t.ex. Fältarna, Hem och skola, eller föreningar som arbetar med förebyggande verksamhet.

Lästips till föräldrar:

Fem gånger mer kärlek av Martin Forster (2009). Stockholm: Natur och kultur.

Ditt kompetenta barn av Jesper Juul (2014). Stockholm: Wahlström och Wikstrand.

Lyssnar din tonåring? av Liria Ortiz och Charlotte Skoglund (2017). Stockholm: Natur och kultur.

Samtalstips till dig som pratar om ANDTS med barn och unga

ANDTS-bruk finns överallt i barns och ungas vardag – i närmiljön, i media, bland vänner eller i familjen. Barn och unga värdesätter sina vårdnadshavares och lärares åsikter och uppskattar ärlig, direkt kommunikation av vuxna de litar på. Att ge unga tillfällen att diskutera och att höra en vuxens åsikter är till stor hjälp. Anpassa diskussionen till de ungas utvecklingsnivå och världsbild.

Hur ska jag prata med ungdomarna?
Tänk om de frågar om jag själv varit full
eller provat narkotika eller varför jag
själv röker? Vad ska jag säga när eleverna
redan verkar veta allt?
Tänk om vår diskussion leder till att de
blir mera sugna på att prova!

Några tips till dig som samtalsledare:

- I arbetet med unga är det bra att undvika betoning på förbud och istället jobba med en positiv betoning på rättigheter. Man kan exempelvis understryka att alla har rätt till saklig och korrekt information om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel, att alla har rätt att få hjälp och stöd i att fatta beslut som är viktiga för den egna hälsan och framtiden, samt att det är en rättighet att slippa bli utsatt för andras drogbruk under sin lagstadgade skolgång.
- Ungdomar vill gärna veta vad vuxna tycker i olika frågor som rör ANDTS. Som lärare och samtalsledare är det ett absolut krav att du ställer dig bakom de lagar och grundläggande normer som finns kring åldersgränser, tobaksförbud inom skolans område, förbud mot droger m.m. – oavsett dina personliga åsikter eller erfarenheter.
- Unga kan ha positiva erfarenheter av (och därför en positiv attityd till) t.ex. tobak, alkohol eller någon annan drog. Vuxna som endast talar om negativa effekter eller ger en alltför schabloniserad bild av drogbruk kan förlora sin trovärdighet i de ungas ögon. Du måste t.ex. kunna bekräfta att droger kan upplevas positivt av användare.
- Undvik att låta diskussionerna fastna kring enskilda preparat och deras effekter. Själva syftet med samtalet är inte att informera om preparat utan att låta unga pröva sina egna åsikter och värderingar gentemot andra jämnårigas och vuxnas åsikter och värderingar.
- När det gäller fakta om olika preparat, hänvisa istället till tillförlitliga webbsidor, exempelvis myndigheters webbplatser (t.ex. www.droganken.fi, www.can.se).
- I många familjer finns det personer som har problem med ANDTS. Det är viktigt att diskutera på ett sätt som inte sårar anhöriga, och att kunna föra etiska diskussioner om människor som har problem med ANDTS-bruk.
- Ställ öppna frågor som inspirerar till vidare samtal. Undvik ja- och nej-frågor.
- Samtalet är också ett sätt att få reda på vad unga vet. Passa på att korrigerera uppenbara missuppfattningar (t.ex. att cannabis skulle rensa lungorna).
- Lyssna aktivt och visa ditt intresse, till exempel genom en kort reflektion kring vad eleven/studeranden berättat eller genom att helt enkelt upprepa något som sagts.
- Trots att narkotika ofta kan upplevas som mer spännande att prata om är det viktigt att fokusera på de ämnen som i verkligheten berör barn och unga mest, det vill säga tobaksprodukter, alkohol, och på högstadiet och gymnasiet även cannabis.
- Ta fram nya infallsvinklar på ett problem genom att ställa "skillnads-frågor". Till exempel: "Är det någon skillnad om en äldre kompis eller en okänd langare köper ut alkohol till en 16-åring?" "Ja, i vissa länder är det tillåtet att använda cannabis, tror ni det är skillnad på ungdomarna i de länderna och ungdomarna här?"
- Istället för att ge ett färdigt svar på hur man bör göra i en viss situation, kan du måla upp en händelse och fråga ungdomarna hur de själva skulle göra.
- Fråga öppet och var förberedd på svar du inte gillar. Låt inte känslorna ta överhanden utan reservera tid för att diskutera igenom svar som oroar dig. Döm inte.
- Kommentarer eller tonfall som kan verka betydelselösa kan vara nyckeln till intressanta samtal, ta dig tid och våga fråga.
- Du kan också visa att du vet att en del unga dricker alkohol eller använder narkotika, men du skall inte utgå från att just de ungdomar som deltar i samtalet dricker alkohol eller använder andra droger. Fundera på ditt språkbruk. Stärk inte alkohol- eller drogpositiva normer genom dina ordval.
- Att inte dricka alkohol beskrivs t.ex. ofta i termer av att "avstå" från alkohol. Då antyds att det är en uppoffring att inte dricka, och inte ett aktivt och positivt val.

- Vi säger också ofta till ungdomar att de måste vänta tills de är 18 år innan de får dricka alkohol, som om alla vuxna förr eller senare kommer att börja dricka – alla gör inte det. Undvik uttryck som "när ni dricker, tänk på..." Det kan förstärka föreställningen att alla andra unga dricker alkohol (ett s.k. majoritetsmissförstånd).
- Poängtera rättigheter, inte bara förbud och regler. Unga har rätt till en rökfri skolgång och barn har rätt att skyddas från ANDTS-relaterade skadeverkningar.
- Bra tillfällen till diskussion är om ANDTS-frågor kommer upp i nyheterna, i tidningen, på TV eller om man observerar berusade människor i sin vardag.

Lästips:

Tonårsparlören (IQ initiativet) ger tonåringars vårdnadshavare råd om hur de kan rusta sina barn att fatta kloka beslut. Boken kan fungera som ett stöd också för lärarens samtal och diskussioner om ANDTS. Tonårsparlören finns på hemsidan: www.tonårsparlören.se

Ditt nej gör stor skillnad (A Non Smoking Generation) samlar argument för vuxnas restriktivitet gällande barns och ungas tobaksbruk. Tillgänglig på Tobaksfri Skoltids hemsida: www.tobaksfriskoltid.nu

Problematiskt datorspelande – en vägledning för föräldrar och andra vuxna nära barn (Statens medieråd) ger tips för vuxna om att prata om problematiskt datorspelande. Tillgänglig på hemsidan: www.statensmedierad.se

Prata om spel är svenska lotteriinspektionens sida med verktyg, övningar och kunskapsbank för arbete med spel om pengar i skolan: www.prataomspel.se

Skolans ANDTS-plan

Skolans egen ANDTS-plan är ett viktigt verktyg i det förebyggande arbetet. Ett förslag till hur man kan utforma skolans ANDTS-plan finns som bilaga i slutet av denna handbok.

Dokumentet, med titeln *Skolans ANDTS-plan*, är en mall som skolan kan använda för att utarbeta sin egen ANDTS-plan. Varje skola kan förstås lägga till egna insatser, regler och målsättningar för ANDTS-arbetet, och ändra och utveckla planen enligt den egna skolans behov. Mallen finns att ladda ned i redigerbart format bland annat på utbildningsbyråns hemsida (www.utbildning.ax).

ANDTS-planen innefattar skolans ANDTS-policy och handlingsplan. Policyn beskriver hur skolan förhåller sig till alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel, vilka regler som gäller i skolans verksamhet och hur skolan arbetar för att förebygga ANDTS-problem. Handlingsplanen beskriver hur skolan hanterar situationer där ANDTS-bruk orsakar oro i skolan.

Mallen ger utrymme för att planera och dokumentera förebyggande insatser för personal, elever/studerande och vårdnadshavare för en tvåårsperiod i taget, och innehåller även förslag till handlingsmodeller för hur skolan kan hantera situationer då ANDTS-bruk förekommer eller orsakar oro i skolan.

Tabellerna i mallen tydliggör på ett enkelt sätt den planerade förebyggande verksamheten på skolan. De hjälper till att synliggöra både den förebyggande verksamhet som redan bedrivs och den som kanske ännu behöver utvecklas, vilket gör det lättare för skolan att få ett helhetsgrepp om arbetet. Det blir även lättare att informera om och utvärdera det ANDTS-förebyggande arbetet.

ANDTS-planen uppmärksammas i skolans arbetsplan och då skolans ansvarspersoner väljs. Bland annat behöver man utse vem eller vilka som är ansvariga för att planen verkställs, samt vem som ansvarar för dokumentering och utvärdering.

ANDTS-planen bör vara lättillgänglig för personal, vårdnadshavare och elever/studerande. Planen kan med fördel finnas på skolans hemsida.

4. När skolan behöver agera

Inledning

Att skolan har en förankrad handlingsplan som stöder ANDTS-frihet och som visar skolpersonal, elever/studerande samt vårdnadshavare hur skolan agerar i situationer som berör ANDTS är viktigt. Handlingsplanen ska följas konsekvent av alla i skolans personal för att budskapet till elever/studerande ska bli trovärdigt.

En gemensam handlingsplan är både ett ställningstagande gällande ANDTS och en praktisk modell att följa.

Tobak

Trots att tobak ibland uppfattas som "det mindre onda" i jämförelse med alkohol och narkotika, har det allvarliga konsekvenser för hälsan på lång sikt. Att upprätthålla ett tobaksförbud inom skolans område kan till en början leda till konflikter med unga som bryter mot förbudet. Forskning visar ändå att en aktiv övervakning av tobaksförbudet – åtföljd av åtgärder och konsekvenser för den som bryter mot förbudet – har en effekt på ungas tobaksanvändning.

Tobak (cigaretter och snus) och relaterade produkter (inklusive e-cigaretter och påfyllningsbehållare med eller utan nikotin samt örtprodukter för rökning) är förbjudna för den som är under 18 år, och får inte säljas eller på annat sätt överlåtas till minderåriga (ÅFS 1978:52). Användning av tobaksprodukter är enligt tobakslagen förbjudet inne i skolan och på skolområdet. Den som bryter mot förbudet kan dömas till böter.

Skolan kan i sina ordningsregler även besluta om konsekvenser (t.ex. att man kontaktar vårdnadshavaren) för brott mot reglerna. Därmed får det konsekvenser för eleven om hen väljer att använda eller ha med sig tobaksprodukter i skolan.

Då en minderårig påträffas med tobaksprodukter får skolans personal be eleven/studeranden om tobaksprodukterna, men personalen får inte med tvång ta dem ifrån eleven/studeranden – det får enbart den minderåriges vårdnadshavare eller polisen göra.

När man misstänker att någon sålt tobak eller relaterade produkter till minderåriga kontaktas polisen som utreder om ett brott begåtts. Om man misstänker eller vet att det finns butiker eller kiosker i närheten av skolan som säljer tobaksprodukter eller alkohol till minderåriga är det viktigt att meddela polisen.

Tobak är den drog som mest direkt berör skolans vardagliga arbete, eftersom det är den mest använda drogen under skoltid.

En tydlig tobakspolicy, som de vuxna i skolan ser till att följs, är en av de mest verkningsfulla insatser som skolan kan göra för att främja tobaksfrihet.

Tips för en tobaksfri skola:

Alla på skolan bör innefattas av samma regler gällande snusning och rökning (även e-cigaretter).

Här följer några tips för att upprätthålla en tobaksfri skoltid:

- Det är klart definierat vilka följer ett brott mot skolans regler har för elever/studerande och personal.
- Det finns en överenskommelse om hur man bevakar att skolans regler följs – på vissa skolor vaktar t.ex. personalen aktivt på rasterna.
- Samarbete med andra aktörer i närområdet – t.ex. överenskommelser med närliggande ungdomsgårdar om att de skall följa samma regler som skolan. Då blir tobaksfrihet en gemensam linje i närområdet och ungdomarna möter samma budskap också utanför skolan.
- Skolan erbjuder meningsfulla aktiviteter på rasterna och skapar en trivsamt studiemiljö. Rökning är framförallt socialt för ungdomar och därför är det viktigt att erbjuda alternativa sätt att uppleva gemenskap.
- Ett sätt att engagera unga i sin egen skolmiljö är att regelbundet arrangera städdagar då personal och elever/studerande tillsammans städar skolområdet.
- De elever/studerande som redan har börjat röka/snusa skall erbjudas hjälp och stöd i att sluta. Nikotin orsakar ett mycket starkt beroende och det är inte hållbart att förvänta sig att en person slutar röka utan att samtidigt erbjuda någon form av stöd.
- Eleverna/studerandena kan få hjälp med att sluta röka/snusa av skolans hälsovårdare.
- Skolans personal föregår med ett viktigt exempel och samma gäller förstås också vårdnadshavare. Att en vuxen använder tobak utgör inte ett hinder för att upprätthålla en restriktiv attityd till minderårigas tobaksbruk.
- Skolan kan välja att använda evidensbaserade metoder för tobaksprevention, som exempelvis Tobaksfri Duo och/eller Effekt 4–6.

Hur kan skolan agera?

Förslag till handlingsmodell för situationer där en elev/studerande använt tobak finns i bilagan "Skolans ANDTS-plan" i slutet av handboken.

På nätet finns resurser som kan hjälpa unga att sluta med tobak.

Informera gärna både ungdomar och vårdnadshavare om dessa! Några resurser:

Smokefree.fi har information och tips för den som vill sluta med tobak: www.smokefree.fi

Fimpaaa! är en app från UMO för unga som vill sluta röka. Hittas här: <https://www.umo.se/tobak-alkohol-droger/rokning/fimpa-med-appen-fimpaaa/>

Rökrutan är en poddserie för unga som vill sluta röka eller snusa. Länkar för nedladdning finns bl.a. här: <http://www.psychologistsagainsttobacco.org/rokrutan-unga-som-vill-sluta-roka>

Folkhälsans ANDTS-samordnare kan också bistå med material och tips.

Alkohol, narkotika och läkemedel

Både användning och innehav av alkohol är enligt lagen förbjudet för minderåriga. Gällande narkotika råder ett totalförbud enligt lagen. Vid oro för narkotikabruk kontaktas alltid vårdnadshavare, polisen och barnskyddet för konsultation. Skolpersonalen ska i förväg komma överens om vems uppgift det är att kontakta t.ex. vårdnadshavare och polis. Även användning av receptbelagda läkemedel på ett annat sätt än receptet slår fast, eller av en annan person än den receptet är utskrivet till, är olagligt.

När en elev/studerande har med sig alkohol, narkotika eller receptbelagda mediciner illegalt till skolan kontaktas vårdnadshavare, polis, och barnskyddet då det gäller en minderårig. Polisen ska kontaktas omedelbart då narkotika beslagtagits eller innehav misstänks, genom att ringa 112. Polisen utreder hur personen fått tag på rusmedlet. Om en elev köpt, sålt eller överlåtit receptbelagda mediciner är det ett polisärende. Också om man misstänker att t.ex. en affär eller kiosk säljer alkoholprodukter till minderåriga bör man alltid kontakta polisen. OBS: enbart polisen har rätt att förstöra alkoholprodukter.

Inför resor i skolans regi informeras elever/studerande om att skolans regler gällande droger även gäller på skolresor och de ansvariga lärarna informerar vad som sker om någon bryter mot reglerna.

När man befarar att en elev/studerande använder alkohol eller andra droger är det ytterst viktigt att regelbundet följa med hens tillstånd i skolan och eventuella frånvaron. Denna uppföljning görs i samråd med klassföreståndare eller motsvarande och elev-/studerandehälsan.

Många kännetecken för drogbruk är beteenden som är vanliga för tonåringar över lag, som trötthet, nedstämdhet, humörsvängningar och rastlöshet. Lärare, vårdnadshavare och andra vuxna som träffar eleven i vardagen kan vara observanta på andra saker, som förändringar i attityder, förändringar i umgängeskretsen, bristande hygien, frånvaro etc.

Att konstatera alkoholpåverkan görs enklast genom att lukta på personens andedräkt för att känna eventuell alkoholdoft. Vid misstanke om drogpåverkan eller -bruk hos en minderårig elev/studerande kan man kontakta vårdnadshavarna som har rätt att föra eleven/studeranden till beroendemottagningen på drogtestning.

Dopning

Användning av dopningspreparat är inte ett brott enligt strafflagen, men det är straffbart att sälja, förmedla eller överlåta ett dopningsmedel. Inom tävlingsidrotten följer man egna regler i vilka användning av dopningspreparat är förbjudet.

Det kan vara svårt att märka att en person använder dopningspreparat. Några tecken på användning av anabola androgena steroider (AAS) kan vara kraftig viktökning och snabb muskelutveckling på kort tid, beteendeförändringar, humörsvingningar, dåligt psykiskt mående och/eller aggressivt beteende, samt fixering vid kost, träning och utseende.

Spelproblem

Penningspel är helt förbjudet för minderåriga och en tidig speldebut och många spelaktiviteter bland barn och unga är en riskfaktor för senare problem. Därför är det viktigt att skolans personal ingriper om minderåriga spelar om pengar. Även digitalt spelande kan bli problematiskt.

Kännetecknen för spelproblem, både vad gäller penningsspel och digitalt spelande, kan likna tecken på problematiskt drogbruk – t.ex. trötthet, nedstämdhet, humörsvingningar och rastlöshet.

Då ANDTS-bruk orsakar oro i skolan

När en eller flera elever/studerande råkar ut för något som väcker oro bland övriga elever/studerande och deras vårdnadshavare är det bra att motverka ryktesspridning. Skolan kan självfallet inte ge ut information om enskilda personer, men det är bra att kunna ge allmän information om hur skolan agerar i problemsituationer. Skolan kan informera om hur man genom elev-/studerandevårdsgruppen, och vid behov i samarbete med andra myndigheter, agerar för elevers/studerandes bästa i olika fall.

Då en eller flera elevers/studerandes agerande eller beteende orsakar oro är det bra att hålla ögonen öppna för att även kunna hjälpa skolkamrater som eventuellt ägnar sig åt liknande beteende. Till exempel är det möjligt att många unga tillsammans testat någon drog trots att endast en persons bruk upptäckts.

Vid behov kan klassföreståndare eller andra lärare eller vuxna i skolan ingripa för att minska onödig ryktesspridning. Man kan exempelvis prata med eleverna/studerandena om att det inte är schysst att sprida rykten om andra människor.

När oron inte gäller en specifik elev utan det snarare handlar om en **oroväckande attityd bland elever/studerande** (t.ex. mycket prat om droger eller vaga rykten på skolan om drogbruk på fritiden) kan man ingripa genom att ordna en förebyggande insats av något slag.

Bl.a. Fältarna eller Folkhälsans ANDTS-samordnare kan kontaktas för stöd i planerandet av insatsen och rekommendationer om föreningar som jobbar med förebyggande arbete för skolorna.

Då en elev/studerande påträffas påverkad

En handlingsmodell för situationer där en elev/studerande påträffas påverkad av alkohol, narkotika eller läkemedel under skoldagen finns som bilaga i slutet av handboken. Vid stark oro för personens hälsa, ring 112, i annat fall tillkallas rektor eller annan ansvarig. Lämna inte eleven/studeranden ensam. Om det gäller en minderårig elev kontaktas vårdnadshavare omedelbart och de för eleven till hälsocentralen, som utvärderar behovet av vård. Om vårdnadshavare inte nås kontaktas barnskyddet.

Då en minderårig påträffats påverkad ska alltid vårdnadshavarna och barnskyddet kontaktas.

Vid oro för en myndig studerande

Då en studerande blir myndig kan hen inte längre bli föremål för barnskyddsåtgärder. Detta befriar inte skolan från det etiska ansvaret att jobba för elevens/studerandens hälsa och välmående. Med myndiga personer kan man jobba motiverande, d.v.s. motivera till samtal och vård.

Skolhälsovården kan exempelvis använda sig av material för unga vuxna och vuxna, som AUDIT-testet. Myndiga personer kan också hänvisas till beroendemottagningen eller kommunens övriga socialvård eller ÅHS för fortsatt utredning och vård.

Hur kan skolan agera?

Förslag till handlingsmodeller för situationer då någon i skolans personal känner oro för en ungdoms drogbruk och för situationer där en elev/studerande är påverkad i skolan finns i bilagan "Skolans ANDTS-plan".

Barnskyddsanmälan

Barnskyddslagen (FFS 417/2007, 25 §) gäller på Åland genom landskapslagen (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen. Lagen slår fast att alla anställda inom utbildningsväsendet är skyldiga att göra en anmälan till det organ som ansvarar för socialvården i kommunen. Brister i omsorg och vård, förhållanden som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kan utgöra skäl för en anmälan.

Barnskyddets kontaktuppgifter hittas på respektive kommuns hemsida. Efter kl. 16 finns barnskyddsjouren, som kan nås via 112.

Vad gör barnskyddet?

Barnskyddets initialbedömning för nya klienter görs vid behov då barnet (0–18 år), vårdnadshavare eller någon annan som är bekymrad över barnets situation tar kontakt. Barnet har rätt att få en initialbedömning där barnskyddsbehovet utreds, och därefter en regelbunden uppföljning i enlighet med klientplanen.

Initialbedömningen görs av socialarbetare. Målet är att tillsammans med barnet och vårdnadshavarna få en helhetsuppfattning om hur barnet upplever sin vardag och livssituation samt en bild av barnets behov och resurser. Syftet är att bedöma hur barnets behov blir tillfredsställda och hur man bäst kan stödja familjen om de egna resurserna inte räcker till.

Om man efter initialbedömningen kommer fram till att barnets klientkap inom barnskyddet fortsätter, gör man tillsammans en klientplan för barnet.

Om det inte finns skäl att fortsätta klientskapet antecknas detta med motiveringar i klientdatasystemet. Socialarbetaren ger information om vilka andra serviceformer och tjänster som barnet eller vårdnadshavarna kan ha nytta av.

Varför anmäla?

Barnskyddet är den instans som ansvarar för att hjälpa minderåriga vars trygghet och utveckling är i fara.

Barnskyddsanmälan är ett sätt att både dela på ansvaret för elevens trygga utveckling och överlåta ansvaret till den myndighet till vars uppgift det hör.

Barnskyddet kan erbjuda eleverna resurser och hjälp som inte skolan har tillgång till.

Att inte anmäla är ett brott mot barnskyddslagen.

Kan man anmäla anonymt?

Om man jobbar med barn och unga gör man anmälan med sitt namn och sina kontaktuppgifter.

Tystnadsplikt och samtycke

Barnskyddet har tystnadsplikt, men vårdnadshavare kan ge samtycke till nätverksarbete för att underlätta samarbete med t.ex. skolan.

Om oron för eleven kvarstår, kontakta barnskyddet igen för att informera om det. Om inte oron rapporteras kan inte barnskyddet veta hur det går för eleven.

OBS:

Då man är osäker på om en barnskyddsanmälan är befogad kan man alltid konsultera barnskyddet.

Vid en konsultation förblir eleven anonym.

Samarbetet med vårdnadshavare

Att prata med vårdnadshavare om oro för eleven är inte alltid en lätt uppgift. Vårdnadshavare kan bli chockerade, ledsna eller arga då de själva oroar sig för sitt barn. Att informera vårdnadshavare och hantera deras oro hör emellertid till skolans arbete.

Tips för samtal med vårdnadshavare:

- Bestäm vilka som ska vara närvarande vid samtalet med vårdnadshavarna.
- Formulera er kring det ni har gemensamt, alltså oron för eleven/studeranden.
- Förbered er för samtalet genom att:
 - kunna berätta vad som ska hända härnäst, vem som är kontaktperson på skolan, barnskyddet etc.
 - ta reda på var vårdnadshavarna kan få hjälp och stöd.
- Undvik att anklaga vårdnadshavarna.
- Undvik att överföra egna eventuella fördomar om drogbruk, barnskydd m.m. till vårdnadshavarna i samtalet.
- De som utsetts till ansvariga för samtal med vårdnadshavarna bör få utbildning och arbetshandledning om uppgiften känns svår.

Dokumentera:

- datum för samtal
- telefonsamtal
- vilka brev som skickats vart
- vem som kopplats till frågan och när.

Vid oro för en vårdnadshavares bruk

Det är viktigt att ingripa då man är orolig för att en vårdnadshavares bruk av alkohol, andra droger eller spel påverkar en elev/studerande på ett negativt sätt.

Skolpersonalens främsta uppgift i en sådan situation är att hjälpa och stöda eleven/studeranden, så att hen får känna att det finns vuxna som lyssnar och bryr sig. Skolans personal förväntas inte hjälpa vårdnadshavaren med att bli nykter eller med att få vård för sitt problembruk.

Några tumregler i interaktionen med eleven/studeranden är att:

- Inte försvara eller förringa vårdnadshavarens beteende
- Inte prata fördomande om vårdnadshavaren inför eleven/studeranden.

Skolpersonalen kan uppmuntra eleven/studeranden att besöka skolkuratoren eller att ta kontakt med beroendemottagningen där även anhöriga till personer med ett problematiskt bruk kan få stöd (se kontaktuppgifter i slutet av handboken). I vissa fall är ytterligare åtgärder nödvändiga.

Då en minderårigs behov och välmående försummas eller det finns tecken på att hen t.ex. utsatts för våld, bör barnskyddet kontaktas omedelbart.

Samverkan mellan skolan och andra verksamheter

Broschyren **”Samverkansmodell för barnskyddsarbete”**, som bl.a. finns på Utbildningsbyråns hemsida www.utbildning.ax, beskriver hur skolan och andra verksamheter kan samarbeta då det behövs.

I foldern **”Du kan välja samarbete”** finns **blanketter för samtycke** till samarbete och skriftlig information till vårdnadshavare om vad samtycket innebär. Foldern och blanketterna finns att hämta på www.regeringen.ax.

5. Aktuell lagstiftning

Här sammanfattas en del av den lagstiftning som rör ANDTS-området, utgående från den tolkning som gjorts av aktuell lagstiftning vid den tidpunkt när handboken tagits fram. Tillämpning av lagstiftningen är alltid tillämparens ansvar.

■ **Alkohollagen**

Enligt alkohollag (FFS 1102/2017) och landskapslagen 1995:92 får alkoholdrycker inte innehas, säljas eller överlåtas till personer under 18 år.

■ **Narkotikalagen**

Narkotikalagen (FFS 373/2008) förbjuder produktion, transport, hantering, innehav och användning av samt handel med narkotika. Om man kommit i besittning av narkotika utan att vara berättigad att inneha den är man skyldig att utan dröjsmål överlämna den till polis, tull- eller gränsbevakningsmyndigheterna.

■ **Tobakslagen**

Enligt landskapslagen (1978:52) om tobak och relaterade produkter får dessa produkter inte innehas, säljas eller på annat sätt överlåtas till någon som inte har fyllt 18 år. Relaterade produkter innefattar elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare med eller utan nikotin samt örtprodukter för rökning. Tobaksrökning är enligt lag förbjuden i utrymmen avsedda för skolverksamhet, barnomsorg eller annan verksamhet för barn. Detsamma gäller utomhusområden som hör till skolan. Förbudet gäller alla tider på dygnet och för alla som vistas i utrymmena och på utomhusområdena.

■ **Landskapslagen om tillämpning på Åland av lagen om nykterhetsarbete**

På Åland gäller landskapslagen (2013:125) om tillämpning på Åland av lagen om nykterhetsarbete. Det är i första hand landskapet och kommunerna som ska skapa allmänna förutsättningar för nykterhetsarbete. Kommunens ansvariga för nykterhetsarbetet ska i synnerhet samarbeta med kommunens social- och skolväsen samt Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS).

■ **Arbetarskyddslagstiftning**

Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002) är arbetsgivaren skyldig att genom nödvändiga åtgärder sörja för arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet. Arbetsgivaren ska med beaktande av arbetets och verksamhetens art tillräckligt systematiskt reda ut och identifiera olägenheter och risker. En arbetstagarare skall utan dröjsmål underrätta arbetsgivaren och arbetarskyddsfullmäktigen om fel och bristfälligheter som han eller hon upptäckt. I arbete som är förknip-

pat med en uppenbar risk för våld skall arbetet och arbetsförhållandena ordnas så att risken för våld och våldssituationer i mån av möjlighet förebyggs. På arbetsplatsen skall då finnas sådana ändamålsenliga säkerhetsarrangemang eller säkerhetsanordningar som behövs för att förhindra eller begränsa våldet samt möjlighet att larma hjälp.

■ **Hälso- och sjukvårdslagen**

Grundskolan: Enligt landskapslagen (2011:114) om hälso- och sjukvård ska ÅHS ordna skolhälsovård för alla elever i grundskolan. Till skolhälsovården hör också hälso- och sjukvården för de barn som fullgör sin läroplikt genom hemundervisning och för elever som deltar i praktisk arbetslivsorientering. Skolhälsovårdens uppgifter är bl.a. att ordna förebyggande tobaks-, alkohol- och drogarbete.

Gymnasiet: Enligt landskapslagen (2011:13) om gymnasieutbildning har de studerande rätt till skolhälsovård. Skolhälsovården och annan studerandevård ska arbeta förebyggande och främja god fysisk och psykisk hälsa hos de studerande. Skolan ska se till att studerande ges information om den skolhälsovård och studerandevård som erbjuds dem. Enligt hälso- och sjukvårdslagen ska ÅHS ordna studerandehälsovård för studerande på gymnasienivå, även under studerandes arbetspraktik. Till studerandehälsovårdens uppgifter hör att ordna förebyggande tobaks-, alkohol- och drogarbete.

■ **Barnskyddslagen**

Barnskyddet på Åland regleras genom landskapslagen (2008:97) om tillämpning i landskapet Åland av barnskyddslagen. Enligt barnskyddslagen är anställda i skolan skyldiga att utan dröjsmål göra en anmälan till kommunens socialvård, om de i sitt arbete fått vetskap om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds.

Anmälningsskyldigheten kan uppfyllas också genom att en begäran om bedömning av barnskyddsbehovet görs tillsammans med barnet eller barnets förälder, under förutsättning att 1) begäran görs utan dröjsmål och 2) den person som enligt barnskyddslagen är anmälningsskyldig uppger, i samband med begäran, vilka omständigheter som lett till att begäran görs.

6. Kontaktuppgifter

■ Barnskyddet

Kontaktuppgifter till barnskyddet finns på respektive kommuns hemsida. Utanför kontorstid finns barnskyddsjouren som är till för alla barn på Åland som är i akuta krissituationer. I akuta situationer kan man ringa polisen på tfn 112 för att få kontakt med barnskyddsjouren.

■ Beroendemottagningen

Beroendemottagningen erbjuder stöd för personer som har problem med alkohol, droger eller penningsspel. Även anhöriga erbjuds stöd.

Kontakt: tfn 53 17 20. Fler kontaktuppgifter finns på hemsidan www.mariehamn.ax

■ Folkhälsan på Åland

Folkhälsans samordnare för ANDTS-arbete kan erbjuda skolorna hjälp med bl.a. fortbildning, informationsmaterial och preventiva insatser för olika åldersgrupper. Folkhälsan samordnar också tobakspreventionsmetoden Tobaksfri Duo.

Kontakt: tfn 0457 3447 947 eller andts@folkhsalsan.ax

■ Fältarna

Fältarna arbetar förebyggande med unga i åldern 13–17 år. De erbjuder skolbesök med lektioner om bl.a. ANDTS, håller föräldramöten med syfte att informera om och minska ungas drogbruk, medverkar på andra föräldramöten enligt behov, erbjuder stöd-samtal för unga och familjer, och kan fungera som bollplank också för skolpersonal.

Kontakt: tfn 53 14 52 eller 0400 78 02 37.

Fler kontaktuppgifter finns på Mariehamns stads hemsida: www.mariehamn.ax

■ Polisen

Polisen kontaktas vid misstanke om brott, men kan även t.ex. besöka skolan i förebyggande och kontaktskapande syfte. Ungdomspolisen arbetar särskilt med unga.

Kontakt: Vid nödsituationer ring 112.

Polisens växel: 52 71 00. Tipstelefon: 040 8479550.

■ Rädda Barnen

Barnens internet arbetar förebyggande med frågor om barns användning av internet och andra medier. De erbjuder skolbesök i första hand för lågstadielklasser, föreläsningar för vuxna om ungas liv på nätet, och information om positiva och negativa aspekter av digitalt spelande.

Barn som är anhöriga. Rädda Barnen jobbar med frågor som rör barn som växer upp i utsatta familjesituationer, till exempel med föräldrar som har ett missbruk eller mår psykiskt dåligt. Bland annat arrangeras sommarläger (SE MEJ) där barn och unga kan träffa andra i liknande situation. Rädda Barnen ordnar även föreläsningar om barn som anhöriga och om oro för ett barn (anmälningsplikten enligt barnskyddslagen).

Kontakt: tfn 14 394 eller info@raddabarnen.ax

■ Skolhälsovården / Studerandehälsan

Kontaktuppgifter till skolhälsovårdens och studerandehälsans personal finns på ÅHS hemsida: www.ahs.ax Det går även bra att ringa ÅHS växel för att kopplas vidare till rätt person: tel. 5355

■ Ungdomslotsarna

Ungdomslotsarna arbetar uppsökande med unga i åldern 15–29 som är eller riskerar bli sysslolösa. Ungdomslotsarna kan t.ex. kontaktas om en ungdom har hög skolfrånvaro eller har blivit avstängd från skolan.

Kontakt: Kontaktuppgifter finns på föreningen Ung Resurs hemsida: www.ungresurs.ax

■ Utbildningsbyrån

Utbildningsbyrån handhar ärenden som rör allmän tillsyn och utveckling av undervisningen och den övriga verksamheten i skolan samt ansvarar för övergripande ledning av gymnasieutbildningen.

Kontakt: Kontaktuppgifter till utbildningsbyrån hittas på hemsidan www.utbildning.ax

7. Källor, länkar och lästips

Handbok till rusmedelsarbete i Helsingfors skolor, Klaari, Helsingfors stad 2016. Klaari-handboken och planeringsverktyget som hör därtill ligger till grund för denna åländska ANDTS-handbok för skolorna på Åland, och innehåller en längre källförteckning. Handboken finns tillgänglig på: www.klaari.fi

Kunskapsstöd för att förebygga spelproblem, Folkhälsomyndigheten, 2017.
Tillgängligt på: www.folkhalsomyndigheten.se

Forskning i korthet – spelberoende. Forte, Stockholm, 2013. Tillgänglig på: www.forte.se

Dopningen i Sverige: en inventering av utbredning, konsekvenser och åtgärder.
Statens Folkhälsoinstitut, Östersund, R 2009:15. Tillgänglig på Folkhälsomyndighetens hemsida:
www.folkhalsomyndigheten.se

Droglänken.fi drivs av A-klinikstiftelsen och erbjuder både information om olika droger (se hemsidans "snabbinfo" för baskunskap om olika substanser), och stödfunktioner för personer som oroar sig för eget eller anhörigas bruk: www.droglanken.fi

A-klinikstiftelsen driver även en motsvarande webbsida fokuserad på **dopning**: www.dopinglinkki.fi/sv

Drugsmart.com är en webbsida för information om alkohol och andra droger. Sidan riktar sig till unga och vuxna som arbetar med unga och drivs av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
www.drugsmart.com

Dopingjouren.se innehåller information om olika preparat, biverkningar, och forskning på området, samt ger möjlighet att ställa frågor: www.dopingjouren.se

Dopning i samhället – Vad? Hur? Vem? Varför? (2011) är en kortare publikation från Statens folkhälsoinstitut i Sverige, som ger en grundläggande beskrivning av dopningsproblematiken.
Tillgänglig på Folkhälsomyndighetens hemsida: www.folkhalsomyndigheten.se

Men oj vad du har vuxit! En informationsskrift om anabola androgena steroider (2014) är en översikt av problematiken kring AAS publicerad av Dopingjouren. Tillgänglig på Dopingjourens hemsida:
www.dopingjouren.se

Och ändå fungerar den. Att bringa klarhet i alkohol- och drogupplysningen, Markku Soikkeli, Mikko Salasuo, Anne Puuronen & Matti Piispa. Ungdomsforskningsnätverket/Ungdomsforskningsällskapets Nätpublikation 55. Tillgänglig på: www.nuorisotutkimusseura.fi

Undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT): en praktisk litteraturgenomgång. Berth Andersson och Mats Anderberg. Stockholm: Skolverket, 2013.
Tillgänglig på www.skolverket.se

8. Bilagor

Skolans ANDTS-plan

policy och handlingsplan mot alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel

År: _____

Skolans namn: _____

Ansvarspersoner för ANDTS-arbete:

Planering, uppföljning och dokumentation av ANDTS-arbetet:

Årlig genomgång och vid behov revidering av ANDTS-planen:

Innehåll

ANDTS står för alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel. ANDTS-planen innefattar skolans **ANDTS-policy** och **handlingsplan**.

Syfte

Syftet med skolans ANDTS-plan är att:

- Förebygga användning av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel.
- Skapa en trygg och säker arbetsmiljö i skolan.
- Tidigt upptäcka och agera vid oro för att en elev/studerande använder ANDTS.
- Samtliga i skolans personal, elever/studerande och vårdnadshavare ska känna till vad som gäller i skolans verksamhet och hur skolan hanterar situationer där ANDTS orsakar oro.

Mål

- Öka andelen elever/studerande som inte använder ANDTS.
- Minska eller stoppa användandet bland de elever som redan använder ANDTS.
- Att skolans agerande vid oro för problematiskt ANDTS-bruk leder till att eleven/studeranden är drogfri, får det stöd som behövs och kan genomföra sina studier.

Detta är ett förslag till mall som kan användas i utformningen av skolans ANDTS-plan.

Det är upp till varje skola att ändra och uppdatera planen enligt sina egna behov. Mallen finns i word-format bland annat på utbildningsbyråns hemsida: www.utbildning.ax.

Plan för ANDTS-förebyggande arbete

Checklista: Information om skolans regler gällande ANDTS

2019–2020		2020–2021		Åtgärder:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Elever/studeranden informeras om skolans regler:
☐	☐	☐	☐	Av klassföreståndare/grupphandledare (eller motsvarande)
☐	☐	☐	☐	På gemensamma samlingar
☐	☐	☐	☐	I skolans kalender
☐	☐	☐	☐	På skolans hemsida
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Vårdnadshavarna informeras om skolans regler:
☐	☐	☐	☐	På föräldramöten
☐	☐	☐	☐	Under elevens/studerandes utvecklingssamtal
☐	☐	☐	☐	I skolbroschyren
☐	☐	☐	☐	På skolans hemsida
☐	☐	☐	☐	Genom Wilma/Fronter
☐	☐	☐	☐	Genom antagningsbrev/terminsbrev

Checklista: Insatser för skolans personal

Målsättningar:

- Att öka personalens kunskap om ANDTS-bruk och om förebyggande verksamhet
- Att erbjuda handledning i förebyggande verksamhet och i ingripande
- Annat:

2019–2020		2020–2021		Åtgärder:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Värdediskussion om:
☐	☐	☐	☐	ANDTS-bruk, hälsofrämjande och om den egna yrkesrollen
☐	☐	☐	☐	Skolans regler och handlingsmodeller inom ANDTS-området
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Handledning för personalen i:
☐	☐	☐	☐	Att prata om ANDTS-bruk med barn/unga
☐	☐	☐	☐	Att beakta elever/studerande som har anhöriga med ANDTS-problem
☐	☐	☐	☐	Samarbete med vårdnadshavare vid oro för elev/studerande
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Fortbildning:
☐	☐	☐	☐	Fortbildning för hela personalen i ANDTS-frågor
☐	☐	☐	☐	Elev-/studerandevårdspersonal får utbildning i temat
☐	☐	☐	☐	Annat:

Checklista: Insatser för elever/studerande

Målsättningar:

- Informera elever/studerande om skolans ANDTS-förebyggande arbete
- Att ge sakliga kunskaper om ANDTS
- Att ge möjlighet att diskutera attityder och upplevelser kring ANDTS
- Att ge redskap att förhålla sig kritisk till mediala framställningar av ANDTS-bruk
- Att stärka sociala normer och förväntningar om att unga inte ska använda ANDTS
- Att stärka självkänsla och förmåga att fatta egna beslut
- Att ge kunskap om var elever/studerande får hjälp vid oro för eget eller anhörigs ANDTS-bruk
- Annat:

2019–2020		2020–2021		Åtgärder:
☐	☐	☐	☐	ANDTS tas upp av klassföreståndare/grupphandledare
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Skolhälsovårdare och -psykolog möter elever/studerande årligen:
☐	☐	☐	☐	Klassvis
☐	☐	☐	☐	På gemensamma samlingar
☐	☐	☐	☐	Annat:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Information om hjälp vid oro för eget/anhörigs ANDTS-bruk:
☐	☐	☐	☐	På skolans hemsida
☐	☐	☐	☐	På gemensamma samlingar
☐	☐	☐	☐	Då elev-/studerandevårdspersonal presenterar sig
☐	☐	☐	☐	I skolkalendern/skolkatalogen
☐	☐	☐	☐	Under hälsogranskningen
☐	☐	☐	☐	Genom Wilma/Fronter
☐	☐	☐	☐	Av klassföreståndare eller motsvarande
☐	☐	☐	☐	Annat:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Skolbesök:
☐	☐	☐	☐	Fältare/Ungdomsledare
☐	☐	☐	☐	Ungdomspolis
☐	☐	☐	☐	Annat:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	Övriga åtgärder:
☐	☐	☐	☐	

Checklista: Insatser för vårdnadshavare

Målsättningar:

- Informera vårdnadshavare om skolans ANDTS-förebyggande arbete
- Informera vårdnadshavare om ungas ANDTS-bruk
- Stöda vårdnadshavarnas gränssättning och föräldraskap
- Annat:

2019–2020		2020–2021		Åtgärder:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	
☐	☐	☐	☐	Föräldramöten med ANDTS-förebyggande/hälsöfrämjande teman:
☐	☐	☐	☐	Inför skolavslutning och andra tillfällen där rusmedelsdebut är vanligt
☐	☐	☐	☐	Besök av Fältarna
☐	☐	☐	☐	Annat
☐	☐	☐	☐	Vårdnadshavare får information om hjälp vid oro för ANDTS-bruk:
☐	☐	☐	☐	På skolans hemsida, Wilma eller Fronter
☐	☐	☐	☐	Av klassföreståndare/grupphandledare eller motsvarande
☐	☐	☐	☐	Annat
☐	☐	☐	☐	Övriga åtgärder:

Checklista: Uppföljning av Hälsa i skolan/drogvaneundersökning

Målsättningar:

- Informera om undersökningarnas resultat
- Använda resultaten i skolans hälsofrämjande verksamhet
- Annat:

2019–2020		2020–2021		Åtgärder:
Planerat	Utfört	Planerat	Utfört	
☐	☐	☐	☐	Resultaten går igenom med hela personalen
☐	☐	☐	☐	Skolans elev-/studerandevårdsgrupp går igenom resultaten
☐	☐	☐	☐	På egna möten
☐	☐	☐	☐	I samarbete med andra skolor (t.ex. distriktsvis)
☐	☐	☐	☐	Resultaten går igenom med elever/studeranden
☐	☐	☐	☐	Som en del av hälsokunskapsundervisningen
☐	☐	☐	☐	På gemensamma samlingar
☐	☐	☐	☐	Annat:
☐	☐	☐	☐	Vårdnadshavare får ta del av resultaten:
☐	☐	☐	☐	På föräldrakväll
☐	☐	☐	☐	Via Wilma/Fronter eller skolans hemsida
☐	☐	☐	☐	Annat:

Diskussion av enkätresultaten har lett till:

Handlingsplan

Tobak: Första gången eleven/studeranden påträffas med tobak:

Tilltala eleven/studeranden och förklara för hen att tobaksanvändning är förbjudet på skolans område och att vuxna är skyldiga att ingripa.

Klassföreståndare, grupphandledare eller en annan lärare kontaktar elevens/studerandens vårdnadshavare senast nästa dag (då det gäller en minderårig).
Förbered eleven/studeranden på att vårdnadshavarna kommer att kontaktas.

Gör en notering i Wilma/Fronter till klassföreståndare/grupphandledare och en notering för eleven/studeranden.

Rektor eller klassföreståndare/grupphandledare kontaktar skolhälsovårdaren eller den person som ansvarar för tobaksavvänjning på skolan.

Skolhälsovårdaren kallar eleven/studeranden till ett stödsamtal, t.ex. enligt SOTIS-modellen (Samtal Om Tobak I Skolan). Tobaksavvänjning erbjuds vid behov och uppföljningssamtal bokas in.

Vid upprepat beteende:

Samma som ovan.

Eleven/studeranden och vårdnadshavarna (då det gäller en minderårig) kallas till ett samtal med skolhälsovårdaren för vidare planering av åtgärder.

Uppföljning:

Om fortsatta åtgärder beslutar man skilt för varje enskilt fall, i överenskommelse med vårdnadshavare (då det gäller en minderårig).

Gör barnskyddsanmälan om du känner oro för ett barn.

Vid oro för en elevs/studerandes bruk av alkohol, narkotika, dopning och spel

Någon i skolans personal känner oro för en elevs/studerandes bruk.

Prata med övrig skolpersonal. Upplever andra också oro?
Informera: elev-/studerandevårdsgrupp och rektor.

Diskussion med eleven/studeranden och hans vårdnadshavare:

- rektor och/eller lärare kallar elev/studerande och vårdnadshavarna till samtal.
 - framför oron för den unga (t.ex. förändringar i beteendet, frånvaro).
 - fråga om vårdnadshavarnas observationer av elevens bruk och mående.
 - fråga den unga om bruk och hur hen mår.

Plan för uppföljning och dokumentation i samarbete med elev-/studerandevårdsgruppen och vårdnadshavarna.

Vid fortsatt/återkommande oro

- hänvisning till vård och stöd enligt behov (erbjud samtyckesblankett om stöd/vård behövs från flera instanser).
- vid behov kontaktas barnskyddet för konsultation/ barnskyddsanmälan (då det gäller en minderårig).

Stödåtgärder för en elev/studerande bör planeras och följas upp i samverkan mellan elev/studerande, vårdnadshavare (då det gäller en minderårig), och berörda parter såsom skola, barnskydd, polis och beroendemottagning.

Till hjälp finns samtyckesblanketter och en samverkansmodell för barnskyddsfrågor. Dokumenten kan laddas ned på: www.regeringen.ax.

Vid osäkerhet kan du alltid kontakta polisen eller barnskyddet för att få råd.

Om en elev/studerande är påverkad i skolan

Eleven/studeranden ertappas påverkad

Separera om möjligt eleven/studeranden från övriga elever/studeranden.
Lämna hen inte ensam.

Informera rektor/biträdande rektor, skolhälsovårdare och/eller skolkurator.
Kontakta vårdnadshavarna (då det gäller en minderårig).

Lärare, Rektor/bitr. rektor kontaktar:
- Barnskyddet då det gäller en minderårig.
- Polisen (alltid då det finns misstanke om narkotikabruk, olagligt bruk av läkemedel eller langning av alkohol till minderåriga).

Vårdnadshavaren för eleven/studeranden hem eller till lämplig vård i enlighet med skolans anvisningar.
Samtyckesblankett fylls i.
Om vårdnadshavaren inte kan nå konsulteras barnskyddet då det gäller en minderårig (efter kl. 16 nås barnskyddsjouren).

Eleven/studeranden samt vårdnadshavaren kallas till uppföljande samtal med personal från elev-/studerandehälsan snarast möjligt. Om samtyckesblankett ej fyllts i görs detta under samtalet.

Uppföljning enligt överenskommelse.
Vid återkommande oro fortsätter kontakten med barnskyddet.
Vid behov ordnar skolan samtal med övriga berörda elever/studerande.

Lämna inte eleven/
studeranden ensam.

Skicka inte eleven/
studeranden hem ensam.

Lämna inte din kollega ensam
med eleven/studeranden.

Om en elev/studerande har med sig alkohol/narkotika under skoltid

Kontakta polis och vårdnadshavarna om det gäller en minderårig.
Polis kontaktas alltid vid misstanke att narkotika förekommer.

Diskutera med eleven/studerande och vårdnadshavarna.

Barnskyddsanmälan görs om det gäller en minderårig.

Plan för uppföljning och dokumentation i samarbete med elev-/studerandevårdsgruppen
och vårdnadshavarna.

Skolkuratorn/skolhälsovårdaren följer upp ärendet tillsammans med elev-/studerandevårdsgruppen
och barnskyddet.

Om en vårdnadshavare kommer påverkad till skolan

Skicka inte barnet hem med den påverkade personen.

Ring efter annan vårdnadshavare eller någon annan anhörig.

Kontakta polis och barnskydd.

Om det finns tecken på att en minderårigs behov och välmående försummas kontaktas
barnskyddet omedelbart.

Skolans personal förväntas inte
hjälpa vårdnadshavare med
problematiskt bruk med att få
vård eller bli nykter.

Skolpersonalens främsta
uppgift är i en sådan situation
att hjälpa och stöda eleven/
studeranden.

Uppmuntra eleven/
studeranden att prata med
skolkuratorn!

Vid oro för kollegas ANDTS-bruk

Varje kommun/arbetsplats bör ha en policy och handlingsplan för hur frågor om skadligt bruk hanteras på arbetsplatsen. Dokumenten bör finnas tillgängliga på arbetsplatsen.

Förslag till brev till studerande och vårdnadshavare i gymnasiets avgångsklasser

Bästa studerande och vårdnadshavare,

Nu är skoltiden snart slut. Det innebär att studerandehälsans tjänster inte längre finns tillgänglig för den studerande. Unga vuxna som inte längre har tillgång till studerandehälsovård betjänas av ÅHS. Här finns några andra kontakter som kan vara användbara i olika situationer:

Ungdomslotsarna

Ungdomslotsarna riktar sig till ungdomar i åldern 15–29 som är eller riskerar att bli sysslösa. Ungdomslotsen hjälper unga med vägledning och stöd i t.ex. studie- och yrkesval, eller kan stöda unga att hitta en annan meningsfull sysselsättning – t.ex. en passande praktikplats. Lotsen hjälper också till i kontakten med olika myndigheter såsom AMS, FPA, socialkansliet och hälso- och sjukvården. Ungdomslotsarna kan även hjälpa och stödja när mål och motivation saknas.

Telefon: 0457 34 34 323 eller 0457 34 49 215.

Hemsida: <https://ungresurs.ax/ungdomslotsarna/>

Beroendemottagningen

Beroendemottagningen erbjuder olika former av stöd till personer som har problem med alkohol, droger eller spel, har frågor om sitt eget bruk eller är anhöriga till personer med missbruksproblem.

Det är kostnadsfritt att besöka mottagningen och personalen har tystnadsplikt.

Telefon: 531 720.

Preventivmedelsmottagningen

Vid preventivmedelsmottagningen får man hjälp med preventivmedelsfrågor och individuell rådgivning, samt med frågor angående graviditeter/aborter och sexuellt överförbara sjukdomar och remisser för vissa provtagningar (t.ex. klamydia). För unga under 25 år är alla besök kostnadsfria.

För personer som är 25 år och äldre debiteras besöken.

Telefon: 018 538 518

Med vänliga hälsningar och förhoppningar om en god fortsättning,
Skolans studerandevårdsteam

Alkohol
narkotika
dopning
tobak
spel

 folkhälsan